

Лубенцова О. О.
Комунальний заклад
Харківський ліцей №24 імені І.Н. Питікова
Харківської міської ради
Харків, Україна

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ

У 2020-2021 роках шкільний освітній процес зазнав значних змін через пандемію, що змусила освітян терміново адаптуватися до нових умов навчання. Виникла необхідність впровадження дистанційного навчання, яке періодично поєднувалося зі змішаною формою навчання, що передбачало одночасне використання традиційних та онлайн-методик. Аналіз рівня доступності інформаційних технологій в освітньому процесі та рівня підготовленості педагогічних працівників до їхнього застосування продемонстрував, що перехід на дистанційне навчання, здійснений у вимушеному порядку, став серйозним викликом для освітніх закладів, педагогів і здобувачів освіти. В умовах кризи виникла нагальна потреба в оперативній адаптації до нових форматів навчального процесу, оскільки традиційні методики більше не відповідали реаліям контролю та організації навчання.

Наразі набуті навички та досвід функціонування в дистанційному режимі потребують ретельного аналізу та осмислення, особливо з огляду на те, що значна частина українських шкіл і досі змушена працювати у віддаленому форматі через триваючу російсько-українську війну. Дані соціологічного опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи», свідчать, що 63% громадян України не підтримують дистанційну освіту для своїх дітей, проте цей формат залишається основним у багатьох навчальних закладах.

Однією з ключових причин такої ситуації є недостатня кількість безпечних укриттів у навчальних закладах. Всього 62% шкіл в Україні мають відповідні захисні споруди. При цьому у сільській місцевості кількість шкіл, забезпечених укриттями, є на 14% вищою, ніж у великих містах, і сягає 63%. У малих містах цей показник становить 70%, тоді як у великих – лише 48% [7].

Учителі теж по різному ставляться до дистанційного формату навчання. Серед позитивних його характеристик вони називають: доступність та гнучкість (Дистанційне навчання дозволяє здобувати освіту з будь-якого місця, де є інтернет); індивідуалізація процесу навчання (дистанційні платформи часто надають можливість адаптувати матеріал відповідно до потреб здобувача освіти. Учні можуть переглядати лекції у зручному для них темпі, виконувати завдання тоді, коли їм це зручно, а також звертатися до додаткових ресурсів, якщо їм потрібна додаткова допомога); різноманітність навчальних матеріалів (Дистанційне навчання забезпечує доступ до широкого спектру онлайн-ресурсів, таких як відеоуроки, інтерактивні тести, симуляції, форуми та інші цифрові матеріали. Це сприяє кращому засвоєнню знань, адже матеріали

подаються у різних форматах); розвиток цифрових навичок (В умовах цифрового навчання учні отримують навички роботи з комп'ютером, вчать користуватися різними програмами, платформами та інструментами для спілкування та взаємодії онлайн, що є важливою компетенцією у сучасному світі); економія часу та коштів (Відсутність необхідності витрачати час на дорогу до навчального закладу дозволяє заощадити ресурси та зменшує стрес, пов'язаний із поїздками); розширення можливостей для соціальної взаємодії (Дистанційне навчання дозволяє спілкуватися з учнями та викладачами, які вимушені були виїхати з України до різних куточків світу, обмінюватися досвідом, ідеями, культурними особливостями. Це розширює світогляд і сприяє міжкультурному порозумінню); безпека та комфорт (Навчання з дому дозволяє забезпечити кращі умови для тих, хто віддає перевагу навчанню у комфортному середовищі, або для тих, кому необхідна додаткова безпека під час надзвичайних ситуацій); ефективність і структурованість процесу (Багато платформ мають можливості для тестування, фіксації прогресу, а також автоматизованої перевірки знань, що допомагає учням чіткіше бачити свої досягнення та швидше коригувати прогалини в знаннях) [1, с. 113].

Серед негативних сторін дистанційного навчання називають: брак особистої взаємодії (Відсутність безпосереднього контакту з вчителем та однокласниками може призвести до втрати соціальної підтримки та зниження мотивації. Навчання у дистанційному форматі часто обмежує можливості для обговорення, що може погіршити засвоєння складних тем); зниження рівня дисципліни та самоконтролю (Дистанційне навчання вимагає високої самодисципліни, оскільки учням доводиться самостійно організовувати свій час і виконувати завдання без постійного контролю вчителів. Для багатьох це стає викликом і призводить до відставання у навчанні); обмежені практичні навички (Деякі предмети, такі як хімія, фізика, біологія або мистецтво, потребують практичних занять та лабораторних робіт, які складно повноцінно реалізувати дистанційно. Це може призвести до недостатнього засвоєння практичних навичок і знань); втома від екранів (Постійне використання комп'ютера або інших гаджетів для навчання призводить до цифрової втоми, негативно впливає на здоров'я очей, викликає проблеми з поставою та може знижувати продуктивність через втомленість); нерівність у доступі до технологій (Далеко не всі учні мають стабільний доступ до швидкісного інтернету, комп'ютера чи інших гаджетів, необхідних для дистанційного навчання. Це створює нерівні умови та обмежує доступ до освіти для учнів з менш забезпечених сімей); відсутність повноцінного зворотного зв'язку (Навіть за наявності чатів і відеоконференцій, якість зворотного зв'язку в дистанційному навчанні може бути нижчою, ніж у класичному форматі. Вчителям складніше відстежити розуміння матеріалу кожним учнем, а учням – отримати миттєву допомогу чи пояснення); зниження мотивації та зацікавленості (Дистанційне навчання може бути одноманітним, що знижує інтерес до предмету. Відсутність безпосередньої взаємодії та групових занять може призвести до того, що учні починають втрачати мотивацію); соціальна ізоляція (Тривале дистанційне

навчання знижує можливості для соціалізації, що є важливим для розвитку комунікативних навичок та емоційного інтелекту, особливо для дітей і підлітків); вплив на психічне здоров'я (Тривале навчання в онлайн-форматі може викликати стрес і тривожність через ізоляцію, брак підтримки і надмірне навантаження від постійної присутності онлайн); високе навантаження на вчителів (Вчителям часто потрібно готуватися до занять набагато ретельніше, створюючи електронні матеріали та забезпечуючи зворотний зв'язок. Це може призводити до професійного вигорання); складність з організацією оцінювання знань (Контроль знань у дистанційному форматі часто виявляється менш об'єктивним через ризики списування або залучення сторонньої допомоги під час тестів та іспитів. Це ускладнює об'єктивне оцінювання рівня знань учнів); технічні проблеми (Збої у роботі платформ, нестабільний інтернет-зв'язок, технічні проблеми з обладнанням часто заважають повноцінному навчанню та викликають додатковий стрес у учнів та вчителів). Ці недоліки свідчать про те, що дистанційне навчання, хоча й є корисним, не завжди може повноцінно замінити очний формат і вимагає додаткових зусиль для підвищення його ефективності [8, с. 34].

Реальна доступність освітніх технологій і рівень готовності вчителів до їх використання виявили низку проблем, зокрема недостатню технічну забезпеченість деяких шкіл та педагогів, відсутність належної цифрової компетентності у значної частини вчителів, а також труднощі з організацією зворотного зв'язку та контролю знань учнів у дистанційному форматі [3, с. 16].

Перехід на дистанційне навчання змусив учителів історії переглянути методику викладання предмета, освоїти нові форми комунікації та адаптувати систему оцінювання навчальних досягнень учнів. Основні зміни стосувалися:

- Використання електронних засобів навчання зі зворотним зв'язком.
- Впровадження нових форм комунікації між учителем та учнями, а також між самими учнями.
- Зміни у методах перевірки знань, які передбачали використання тестових платформ, створення електронних портфоліо та застосування комбінованих підходів до оцінювання навчальних досягнень [4, с. 55].

Зміни у контрольно-оцінній діяльності

Особливу увагу було приділено трансформації контрольно-оцінної діяльності, що включало:

- розробку нових форматів завдань для самостійної роботи, які орієнтовані на аналітичне мислення та творчу активність учнів;
- використання цифрових платформ для проведення тестування та самоперевірки;
- впровадження електронних журналів і портфоліо для накопичення результатів навчальної діяльності учнів.

Крім того, виникла необхідність у зміні способів подачі нового матеріалу, зокрема скороченні традиційного викладу вчителя та розширенні діалогічних форм навчання, що дозволяло підвищити залученість учнів у процес пізнання [5, с. 28].

Аналіз відеоуроків історії дозволив виокремити дві основні педагогічні технології проведення дистанційних уроків:

- **Поєднання класичної методики з інтерактивними прийомами** – використання відеозв'язку для пояснення матеріалу, доповненого інтерактивними завданнями.
- **«Перевернутий клас»** – технологія, в якій учні попередньо ознайомлюються з матеріалом самостійно, а на уроці виконують практичні завдання, беруть участь у дискусіях та аналізують складні питання [6, с. 112].

Алгоритм проведення «перевернутого» уроку включає наступні особливості.

- Учні заздалегідь отримують завдання для самостійного опрацювання нового матеріалу (через підручник або додаткові ресурси, надані вчителем).
- Напередодні уроку учні надсилають у чат питання щодо незрозумілих моментів.
- На початку уроку педагог проводить 10-15 хвилинну евристичну бесіду, під час якої аналізує проблемні питання.
- Учні виконують практичні завдання у форматі інтерактивної взаємодії (аналіз електронних текстів, історичних джерел, карт, участь у дидактичних іграх тощо) [4, с. 55].
- Відбувається онлайн-контроль засвоєного матеріалу за допомогою тестів або інших інструментів оцінювання (наприклад, інтерактивні платформи, що дозволяють отримати миттєвий зворотний зв'язок).
- Учні виконують завдання у традиційному форматі (аналіз історичних документів, створення есе, складання розповіді на основі кількох джерел).
- Домашні завдання включають як усну відповідь з підготовкою презентації, так і письмові аналітичні роботи (есе, аналіз історичних джерел тощо), які надсилаються вчителю у вигляді файлів або скріншотів [6, с. 112].

Застосування сучасних освітніх технологій у процесі вивчення історії передбачає комбінацію традиційних і новітніх методик. Одним із ефективних підходів є використання відеолекцій, доповнених інтерактивними завданнями, які сприяють глибшому засвоєнню матеріалу. Також активно впроваджуються комбіновані заняття, що інтегрують різноманітні цифрові ресурси та забезпечують залучення учнів до самостійного дослідження історичних подій. Формування вміння працювати з інформацією, критично її аналізувати та застосовувати на практиці є важливим компонентом навчального процесу.

Зростання обсягу історичних знань та їхнє постійне оновлення потребують розвитку навичок роботи з різними джерелами інформації. Учні навчаються знаходити, інтерпретувати та використовувати історичні матеріали для розв'язання навчальних завдань. Це охоплює роботу з текстовими та візуальними джерелами, географічними картами, статистичними даними,

архівними документами тощо. Значну роль у цьому процесі відіграють дослідницькі методи: підготовка рефератів, створення проєктів і презентацій, що передбачає залучення електронних ресурсів для аналізу історичних явищ.

Значущим аспектом дистанційного навчання є адаптація пояснювально-ілюстративних методів до онлайн-середовища. Використання відеоматеріалів, документальних і художніх фільмів, інтерактивних презентацій значно підвищує рівень залученості учнів. Завдяки анімації, звуковим ефектам та мультимедійним компонентам навчальний матеріал стає більш доступним і зрозумілим. Вчитель може заздалегідь надсилати учням лекційні матеріали у вигляді відеофайлів, що сприяє індивідуалізації навчального процесу.

Одним із основних завдань історичної освіти є розвиток самостійності у здобутті знань, що передбачає критичне осмислення історичних подій на основі різноманітних джерел. Це також включає роботу з Інтернет-ресурсами для оцінювання та характеристики історичних явищ. Важливою складовою є формування комунікативних навичок через групову взаємодію, що може здійснюватися завдяки цифровим інструментам, таким як сесійні зали у Zoom. Робота в командах дозволяє учням не лише ефективно засвоювати матеріал, а й розвивати навички співпраці та аргументованого висловлення власної думки.

Сучасний освітній підхід передбачає активне залучення учнів до діалогу, що ґрунтується на аналізі візуальних, текстових і картографічних джерел. Використання дидактичних ігор як засобу активізації навчального процесу допомагає зробити освітній контент більш захопливим і ефективним. Також одним із методів отримання зворотного зв'язку є бліц-опитування у чаті, де відповіді на питання формуються стисло і конкретно. Такий підхід сприяє швидкій перевірці рівня засвоєння матеріалу та розвитку навичок аргументованого мислення.

Для покращення якості історичної освіти доцільним є створення електронних кейсів з навчальними матеріалами, що містять документи, карти, відеолекції та аналітичні статті. Доступ до онлайн-архівів, електронних бібліотек та історичних баз даних значно розширює можливості вивчення історичних подій. Важливою складовою навчального процесу є самодіагностика і самооцінка, що дозволяє учням відстежувати власний прогрес та вибудовувати індивідуальну траєкторію навчання. Формуюче оцінювання допомагає вчасно коригувати освітній процес та сприяє ефективному засвоєнню історичних знань.

У цілому можна відмітити, що дистанційне навчання стало важливим компонентом сучасної освітньої системи, особливо у кризових умовах пандемії та війни. Вимушений перехід на онлайн-формат продемонстрував як його переваги, так і значні виклики для викладачів, учнів та освітніх установ. Серед основних позитивних аспектів дистанційного навчання можна відзначити його доступність та гнучкість, можливість індивідуалізації навчального процесу, різноманітність навчальних матеріалів, розвиток цифрових навичок, економію часу та коштів, а також розширення можливостей для соціальної взаємодії та безпеки. Водночас, дистанційний формат має низку значних недоліків, серед

яких брак особистої взаємодії, зниження рівня дисципліни та самоконтролю, обмеженість практичних навичок, цифрова втома, нерівний доступ до технологій, труднощі із зворотним зв'язком, зниження мотивації та соціальна ізоляція учнів.

Викладання історії в умовах дистанційного навчання зазнало значних змін, що включало адаптацію контрольної-оцінної діяльності, використання електронних засобів навчання та впровадження нових методичних підходів. Найефективнішими педагогічними технологіями стали інтеграція класичної методики з інтерактивними прийомами та «перевернутий клас». Використання електронних ресурсів, відеоуроків, інтерактивних платформ та цифрових завдань дозволило урізноманітнити освітній процес та підвищити його ефективність.

Проте дистанційне навчання потребує подальшого вдосконалення, зокрема покращення технічного забезпечення шкіл, підвищення рівня цифрової компетентності вчителів та розробки ефективних методик зворотного зв'язку. Крім того, важливо враховувати психологічні та соціальні аспекти дистанційного навчання, аби мінімізувати його негативний вплив на учнів.

Отже, дистанційне навчання, хоча й стало невід'ємною частиною сучасної освіти, не може повністю замінити традиційний формат. Оптимальним рішенням є поєднання дистанційного та очного навчання, що дозволить максимально використати переваги обох форматів та забезпечити якісну освіту в умовах сучасних викликів.

Література:

1. Гончарова О. С. Організація освітнього процесу вишу в умовах пандемії COVID-19 та заходів щодо запобігання її поширенню. Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання: збірник наук. пр. Харків: ХНУБА, 2021. С. 111-115.
2. Гончарова О. С. Особливості оцінювання знань здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання (на прикладі історичних дисциплін). Новий колегіум. 2023. № 3. С. 101-106.
3. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи: Порадник / Упоряд. С. В. Івашньова, Н. М. Дика та ін. К.: Київський університет імені Б. Грінченка, 2021. 420 с.
4. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
5. Методика дистанційного навчання: збірник статей / За редакцією В. А. Ребрини. Хмельницький: ХОІППО. 2021. 99 с.
6. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2016 583 с.
7. Освіта під час війни: настрої та преференції українців проаналізували експерти. Офіційний сайт Фонду демократичних ініціатив. 15 серпня 2023 р.

<https://dif.org.ua/article/osvita-pid-chas-viyni-nastroi-ta-preferentsii-ukraintsiv-proanalizuvali-eksperti>

8. Проблеми і перспективи розвитку онлайн-освіти : монографія / за заг. ред. д-р екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, С. І. Котенка. Суми: Сумський державний університет, 2023. 125 с.